

Hendrik de Man en de crisis. Verslag van een colloquium

André Mommen

Hendrik de Man houdt nog altijd de geesten bezig. Mede doordat er een vereniging voor de studie van zijn werk bestaat die jaarlijks een studiedag organiseert over en rond het werk van Hendrik de Man. Liefst in Antwerpen waar De Mans bakermat ooit stond. Dit jaar was het thema van de studiedag het denken van Hendrik de Man over de crisis van de jaren dertig, dit alles geplaatst in het kader van de huidige financieel-economische crisis. Het ABVV Bondsgebouw aan de Ommeganckstraat in Antwerpen bood op vrijdag 25 maart 2011 hiervoor de noodzakelijke gastvrijheid.

Het is niet de eerste keer dat men vanuit de Vereniging het denken van De Man poogt te actualiseren. De Man was, aldus sommigen, zijn tijd met zijn Plan van de Arbeid vooruit. De hamvraag is echter: kunnen we nog iets leren van De Man om de huidige crisis te overwinnen?

Deze vraag stellen is ze beantwoorden. Zo kan men de inhoud van de voordracht van Bob Cools samenvatten. Cools die alvorens een carrière in de Antwerpse politiek aan te vatten ooit nog bij het Bureau voor Economische Programmatie had gewerkt, gaf een brede schets van de economische crisis van de jaren 1930 en kruidde dat met de van hem bekende anekdotiek en als het kon ook sneren naar politieke tegenstanders, liefst om zo ook het huidige neoliberalisme beter op de hak te kunnen nemen. “Het probleem is niet alleen de oorzaken en de ontwikkeling van de crisis analyseren, maar er ook oplossingen voor te bedenken”, riep hij strijdvaardig uit. “Sjto delat?”, zou Lenin volgens Cools hebben gezegd. Tot de crisis van 1929 uitbrak, bekommerden de socialisten zich niet om economische crises. Die was immers cyclisch en eigen aan het kapitalisme. Eenmaal zou het kapitalisme, dat volgens Marx eindig was, onder zijn eigen

De hamvraag is echter: kunnen we nog iets leren van De Man om de huidige crisis te overwinnen?

gewicht bezwijken. De Man brak met dat fatalistisch denken door zijn Plan van de Arbeid eind 1933 te presenteren.

Cools zag ook wel in dat een en ander aan het Plan van de Arbeid schortte. Pas geleidelijk had De Man zich een idee kunnen vormen van het uitzonderlijke karakter van de toenmalige crisis en de heilloze deflatiepolitiek die de regeringen overal ter wereld toepasten om vooral het budgettaire evenwicht te herstellen. Ook wees Cools in dit verband naar J. K. Galbraith die het uitbreken van de economische crisis van de jaren 1930 mede veroorzaakt achtte door de enorme inkomensongelijkheid. Volgens Cools lag een gelijkaardige inkomensongelijkheid mede aan de basis van de bankencrash in 2008. Grote inkomensongelijkheid frustreert de massaconsumptie en dus de afzet van massaproducten. En De Man dan? Volgens Cools had De Man wel noodzakelijke maatregelen voorgesteld, maar hij was grotendeels mislukt bij de implementatie ervan door te vroeg in de regering te stappen. Waardoor de “geldmuur” haar macht kon behouden. Van grootscheepse nationalisaties was daarna geen sprake meer. Het kapitaal kon zijn gang gaan. Voorts kon het Plan van de Arbeid niet terugvallen op een mathematisch model, waardoor de effecten van de voorgestelde maatregelen niet konden worden doorberekend. Nattevingerwerk dus dat daarna tot problemen leidde wegens de onvoorspelbare effecten van de regeringsmaatregelen. Daar is na 1945 wel verbetering in gekomen. Maar ook na 1945 werden de banken niet genationaliseerd. De door de socialisten geëiste structuurhervormingen werden maar partieel doorgevoerd en dan nog alleen maar om aan de falende investeringspolitiek

van de holdings tegemoet te komen. Cools stond daarom even stil bij de grote electorale overwinning van de Franse socialisten in 1981. President Mitterrand kon zo het Programme Commun uitvoeren, waarbij alle grote banken en industriële concerns werden genationaliseerd. De lagere inkomens en uitkeringtrekkers zagen hun koopkracht fors toenemen. Maar na twee jaar moest de regering bakzeil halen. De extra koopkracht lekte immers weg naar het buitenland en veroorzaakte een crisis van de Franse frank. Het overheidstekort explodeerde intussen. Kortom, de buurlanden waren niet gevolgd. Het kapitaal kon daarna gewoon zijn wil opleggen en de denationalisatie werd een feit. Door de internationalisatie van het kapitaal was de nederlaag van de socialisten nu compleet. “Vandaag nog”, riep Cools uit, “hebben de Franse socialisten zich nog altijd niet weten te herstellen van deze klap.”

Piet Clément, werkzaam op de studiedienst van de Bank voor Internationale Betalingen in Basel, en John Crombez, fractievoorzitter van de SP.a in het Vlaams Parlement, legden elk vanuit hun eigen positie de aard van de huidige economische en financiële malaise uit. Dat gebeurde zonder al te veel naar De Man te verwijzen. Clément had het voordeel dat hij de mechanismen van de beurscrash in 1929 kon verbinden aan de bankencrash van 2008. Maar hoe had het twee keer zo ver kunnen komen? Volgens Clément zou een en ander te herleiden zijn tot de “irrationele overdaad”. Waarmee hij bedoelde het “overdreven optimisme” dat in elke speculant zit. Ofwel de illusie van immer stijgende beurskoersen speelde de speculanten parten. In een situatie van overdadige liquiditeiten als gevolg van een politiek van lage rente door de Amerikaanse centrale bank kon men niets anders verwachten dan een crash ergens in de

speculatieve keten. In 1929 waren het de te hoge aandelenkoersen in vergelijking met de te verwachten dividenden die de speculanten de kop zouden kosten. In 2008 waren het de “rommelhypotheek” die de banken meesleurden en daarna ogenblikkelijk een internationale kettingreactie veroorzaakten. Dat gebeurde als gevolg van de innige verwevenheid van het geglobaliseerde financiële systeem. De crisis daarna werd nog eens versterkt door het ontbreken van vaste wisselkoersen, waardoor de regeringen vrijwel onmiddellijk in de financiële problemen kwamen.

In tegenstelling tot in 1929 kwam er wel ogenblikkelijk een internationale samenwerking op gang om de eigen financiële sector te redden. Van een serieuze internationale solidariteit en planmatige aanpak van deze problemen was er echter geen sprake. Clément: “Het zijn immers de nationale regeringen die de eigen problemen oplossen, terwijl de geliberaliseerde financiële sector bij uitstek internationaal is. Het Europees noodfonds is uit een compromis tussen de grote Europese landen geboren. Dit dan als gevolg van de euro die men niet meer los wil laten.” We weten inmiddels wel dat vooral Duitsland als de dood is om nu de onbetaalde rekening gepresenteerd te krijgen. Zeker daar men de roekloze kleintjes (Ierland, Griekenland, Portugal) niet in de steek kan laten. Wat uiteraard door de Duitse kiezers niet graag wordt gezien. Dat verklaart het draaikonterige gedrag van Merkel en de brand van Sarkozy ...

Is de internationale afstemming van de financieringsregels van de banken en investeringsfondsen al moeilijk genoeg, dan is dat niet anders voor het scheppen van meer orde in de diverse staten. Die staten werden, aldus John Crombez, in 2008 genoodzaakt om de kapseizende banken met kapitaal- en kredietinjecties te redden. Uiteraard zijn hierdoor de banken de facto genationaliseerd. Maar aan de bonuscultuur van de bestuurders werd tot ergernis van velen niet fundamenteel geraakt. “Maar de crisis is niet weg”, waarschuwde Crombez. Internationale samenwerking om de crisis structureel op te lossen blijft nodig, maar komt niet van de grond. “De internationale samenwerking die daarna op gang kwam, is er, maar die kwam alleen maar om de situatie te kalmeren. Een echte samenwerking bestaat in werkelijkheid niet.” Er werden

Bob Cools (r) en Lode Hancké

dus enkel wat cosmetische maatregelen getroffen. “Shortposities door hefboomfondsen werden bijvoorbeeld strafrechtelijk verboden. Maar dat is tot nu toe alles geweest. Wat als bepaalde landen niet willen meewerken?” Volgens Crombez wilde de Britse regering niet meewerken om de speculanten die Fortis en Dexia hebben doen omvallen bij hun lurven te grijpen. En de risicoanalyse dan? Statistische modellen, zoals Bazel 3, verouderen snel, omdat ze van veronderstellingen uitgaan die de risico's alleen maar inschatten. Het zijn dus pure aannames, geen werkelijkheid. “Er is geen afdwingbaarheid van de informatie over de risico's op basis van Bazel 3 mogelijk”, riep Crombez uit.

Ludo Cuyvers kwam daarna aan het woord om een aantal artikelen die Hendrik de Man in het *Bulletin van de Nationale Bank van België* in de periode 1930-1935 had gepubliceerd, te ontleden. Dat viel niet mee. In die publicaties ontpopte Hendrik de Man zich vooral als een waarnemer van de internationale conjunctuur. Speuren naar verbanden met Keynes bleek, aldus Cuyvers, wel mogelijk, want De Man citeert wel degelijk Keynes, maar dan enkel het in 1930 verschenen *Treatise on Money*. Keynes is dan nog geen “keynesiaan”. Voorts evolueerde het denken van Keynes ook met de jaren. Conclusie: De Man was niet door de “latere” Keynes beïnvloed. Maar door wie dan wel? Nam De Man dan afscheid van Marx? Ook al niet, want de economische crisis kon men natuurlijk

ook beschouwen als een bevestiging van de theorie van Marx dat het kapitalisme als systeem ooit moet vastlopen. Cuyvers concludeerde liever dat de door De Man in het *Bulletin* gepubliceerde artikelen een vorm van “vroeg” keynesianisme vertegenwoordigden. Daarmee kon iedereen vrede nemen, want ten slotte was De Man van vorming en loopbaan geen econoom, eerder iemand die de economische problemen op de voet volgde en daarover helder en vlot commentaar leverde. Ook dát had John Crombez tot zijn grote tevredenheid kunnen vaststellen. Daarmee was dan ook zowat alles gezegd. Kortom, De Man kwam dus als economisch analist en theoreticus nog niet eens tot aan de enkels van een Keynes, om van een “postkeynesiaanse” als Joan Robinson maar te zwijgen.

Voor wie het huishoudelijke reilen en zeilen van de *Vereniging voor de Studie van het Werk van Hendrik de Man* nauw aan het hart zou liggen: tijdens het colloquium werd de voorzittershamer van de vereniging overgedragen aan Luc Vanneste. Hij beloofde in zijn slottoespraak aan een dynamische toekomst te werken. En eventueel naar samenwerking met anderen uit te zien. Uiteraard zijn ook nieuwe leden erg welkom. Wie wil kan zich opgeven via e-mail jeannine.vanpuyvelde@skynet.be. Het lidmaatschap kost slechts 25 euro per jaar en voor koppels is er het gunsttarief van 30 euro. Gepensioneerden en studenten betalen maar 13 euro.